

УДК 336.1

Андріюк М.В.

аспірант кафедри фінансів

Луцького національного технічного університету

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

FINANCIAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION CHALLENGES

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто особливості фінансування та розвитку сільських територій. Досліджено характерні тенденції. Запропоновано варіанти стимулювання розвитку сільської місцевості України і підвищення рівня життя населення сільських територій завдяки використанню європейського досвіду та практики.

Ключові слова: фінансове забезпечення, сільські території, фінансування, місцеві бюджети, домогосподарства.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены особенности развития сельских территорий и их финансового обеспечения, определены характерные тенденции. Предложены возможности стимулирования развития сельских территорий в Украине и повышения уровня жизни сельского населения благодаря использованию европейской практики.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, сельские территории, финансирование, местные бюджеты, домохозяйства.

ANNOTATION

The features of development of rural areas and their financial security determined characteristic trends. It offers the possibility to stimulate the development of rural areas in Ukraine and improving the living standards of the rural population through the use of nude European practice.

Keywords: financial security, rural areas, funding, local governments, households.

Постановка проблеми. Обов'язковою складовою державної регіональної політики є забезпечення розвитку сільських територій, спрямоване на гарантоване підвищення рівня та покращення умов життя сільського населення шляхом вирішення проблем економічного та фінансового характеру. Не дивлячись на значну кількість досліджень, досі не розроблені теоретичні позиції для впровадження соціально-економічного підходу до окремих сільських територій і регіонів в цілому. З обранням курсу на євроінтеграцію, постало гостре питання у поєднанні наукових досліджень в єдину систему та узагальненні підходів для вироблення дієвого механізму фінансового забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми місцевих фінансів та сталого розвитку сільських територій нерідко досліджуються у працях українських вчених: Василик О.Д., Кириленко О.П., Мамонова В.В., Опаріна В.М., Павлюк К.В., Федосова В.М., Бородіної О.М., Маліка М.Й., Дем'яненко М.Я., Саблука П.Т., Лупенка Ю.О., Месель-Веселяка В.Я., Гудзь О.Є., Ігнатенка М.М., Гоголь Т.В., Кириченко А.В., Левченка Н.М., Кобути І.В., Пав-

лова О.І., Прокопи І.В., Юрчишина В.В., Уркевич В.Ю., Якуби К.І. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз висвітлених досліджень показує доцільність їх продовження, оскільки більшість з них присвячена пошуку шляхів удосконалення процесів формування та виконання місцевих бюджетів, у той же час проблема несформованості основ фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування залишається невирішеною.

Мета статті полягає в обґрунтуванні шляхів фінансового забезпечення розвитку сільських територій в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансове забезпечення є складовою системи формування і реалізації головної стратегії діяльності суб'єктів фінансових відносин. Форми та обсяги фінансового забезпечення, співвідношення та пріоритетність між ними, по-своєму впливають на механізм прийняття управлінських рішень та їх реалізацію у майбутньому в процесі функціонування суб'єктів.

Так, дослідженню поняття фінансового забезпечення присвячено багато наукових праць. Проте в економічній літературі немає єдиного підходу щодо визначення цього поняття. Думки науковців відрізняються при визначенні форм і елементів фінансового забезпечення. Питання фінансового забезпечення розвитку сільської території містить в собі перш за все характеристику наявності відповідних фінансових ресурсів для його забезпечення, а також визначення спроможності місцевих органів влади виконувати покладені на них обов'язки.

Розглянемо деякі авторські підходи щодо визначення сутності фінансового забезпечення як складової частини фінансового механізму.

На думку Міщук О.В., фінансове забезпечення означає комплекс заходів по забезпеченню економічного зростання фінансовими ресурсами через методи та форми, способи фінансування. Головним завданням системи фінансового забезпечення буде фінансування інвестиційних та інноваційних процесів з метою формування та реалізації нової моделі економічного зростання [9, с. 9].

Опарін В.М. визначає фінансове забезпечення як систему джерел і форм фінансування роз-

витку економічної і соціальної сфер суспільства [10, с. 56].

На думку Козій І.С., фінансове забезпечення передбачає формування та використання фінансових ресурсів підприємств за допомогою оптимізації співвідношення всіх його форм і дає змогу створити такі обсяги фінансових ресурсів господарської діяльності, від яких підприємство мало б змогу функціонувати не тільки беззбитково, але й підвищувати ефективність діяльності та зміцнювати економіку країни загалом [7].

За словами Карпінського Б.А., форми та методи фінансового забезпечення економічного зростання – це конкретні способи дій, спрямовані на практичне досягнення поставлених завдань економічної політики. Це дії, пов'язані з фінансуванням тих чи інших інноваційних проєктів для забезпечення модернізації суб'єктів господарювання та підвищення темпів економічного зростання, забезпечення ефективної соціальної складової [6, с. 147].

Романенко О.Р. під фінансовим забезпеченням відтворювального процесу розуміє покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання і державою [13, с. 18]. Аналогічне визначення дають Стеців Л.П і Копилюк О.І. [14, с. 48].

Буздуган Я.М. наводить таке визначення: «Фінансове забезпечення – це метод фінансового механізму, за допомогою якого формують та використовують фонди грошових коштів і який характеризує зміст впливу фінансів на різні аспекти суспільних правовідносин» [1].

Галабурда М. визначає фінансове забезпечення державної (економічної) політики як «економічні відносини між державою і суб'єктами господарювання стосовно мобілізації фінансових ресурсів домогосподарств, фірм, держави та зовнішніх за позичень у процесі реалізації соціальних і економічних цілей розвитку суспільства» [2, с. 74].

Юрій С.І. та Федосов В.М. фінансове забезпечення трактують як формування цільових грошових фондів суб'єктів господарювання у достатньому розмірі та їх ефективне використання [15, с. 94].

Гришова І.Ю та Галицький О.М. вказують, що в умовах гострого фінансового дефіциту наріжним каменем підтримки й розвитку АПК важливим аспектом виступають не лише обсяги, а й механізми формування фінансових потоків. Стимулювання розвитку АПК передбачає створення чіткої системи фінансування, яка передбачає ефективне формування й використання фінансових потоків. Система фінансування – це сукупність економічних відносин, які виникають у зв'язку з пошуком, залученням і ефективним використанням фінансових ресурсів, а також організаційно-управлінських принципів, методів і форм їхнього впливу на життєдіяльність суб'єктів господарювання [3, с. 141–143].

Кравченко С.О. та Марковський С.С. фінансове забезпечення представляють як системну діяльність, що включає дві складові:

– основна діяльність, що реалізує його призначення і полягає у мобілізації, накопиченні, перетворенні та розподілі фінансових ресурсів на шляху до кінцевого їх споживача з метою досягнення цілей певної організаційної системи (функціональна підсистема);

– управлінська діяльність, що покликана гарантувати належну ефективність та результативність фінансового забезпечення (управлінська підсистема). Фінансове забезпечення – це структурована системна діяльність з приводу мобілізації, накопичення, перетворення та розподілу фінансових ресурсів на шляху до кінцевого їх споживача з метою реалізації її цілей [8].

Поняття фінансового забезпечення сільських територій та їх громад має вагомі особливості, які визначаються відповідними цілями розвитку, специфічністю територіального розташування, на якому проводиться певна фінансова політика. Також воно потребує врахування особливостей розвитку цього соціально-просторового утворення – звичаїв, традицій, тобто так званих соціально-психологічних умов проживання сільської громади.

За часів Радянського Союзу забезпечення зайнятості сільського населення та надання йому суспільних послуг здійснювалося сільськогосподарськими підприємствами. На першому етапі аграрних трансформацій соціальна діяльність сільськогосподарських підприємств згорталася, що негативно позначилося як на рівні життя населення так і на рівні розвитку територій.

Найгіршим соціальним наслідком такого реформування стало безробіття сільського населення, яке спричинило хвилю трудової міграції, погіршило демографічну ситуацію, моральний та психологічний стан у сільській місцевості. Зменшилася кількість споживачів суспільних послуг і знизився попит на платні послуги, що стало однією з причин скорочення мережі підприємств і закладів, що надають ці послуги. Також деякі об'єкти були приватизовані. Проте органи місцевого самоврядування через фінансові проблеми не могли забезпечити належне функціонування переданих їм установ, і частина з них закрилася, а приватизовані об'єкти було перепрофільовано, або у них було підвищено ціни на послуги, що зробило їх малодоступними.

Так в Україні було здійснено декілька спроб поліпшення фінансового забезпечення сільських територій шляхом впровадження загальнодержавних програм. Указами Президента України було ухвалено «Основні засади соціальної сфери села» (2000 р.) та затверджено короткострокову Державну програму розвитку соціальної сфери села на період до 2005 р. Проте всі вони залишилися без необхідних механізмів реалізації і фінансового забезпечення. У 2007 р. було затверджено Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 р. [11]. Але основний її зміст стосується нарощування аграрного виробництва і лише частково – під-

вищення рівня доступу сільського населення до соціальних благ. Але фінансування проєктів сільського розвитку, які передбачені програмою, у зв'язку з фінансовою кризою 2008 р. було призупинено.

Наслідки аграрних перетворень є доволі відчутними. Перш за все зміни позначилися на зменшенні чисельності сільського населення. Протягом 1991–2013 рр. сільське населення зменшилось на 2,8 млн. осіб (15,2%) і на початок 2013 р. складало 14 млн. осіб (30,3% від загальної кількості). Рівень народжуваності сільського населення в розрахунку на 1000 осіб знизився з 12,7 у 1990 р. до 11,8 осіб у 2013 р., також підвищився рівень смертності з 16,1 до 18,9. Природний приріст є від'ємним – 6,9 осіб на 1000. Як наслідок, села прискорено «вимирають». В Україні вже налічується майже 9 тис. сіл, що втратили можливість самовідтворення. Через значне звуження сфери працевлаштування на селі основним її джерелом залишається сільське господарство. Проте збільшення в корпоративному секторі концентрації земельних ресурсів та зростання розмірів господарюючих суб'єктів не супроводжується підвищенням рівня зайнятості (рис. 1).

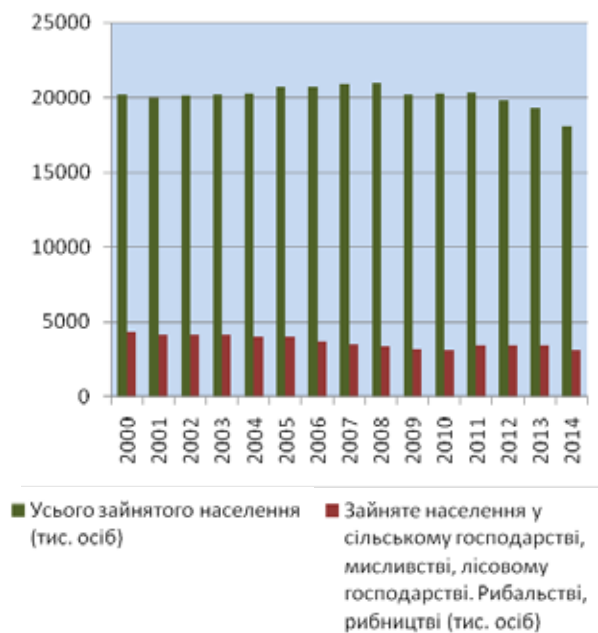

Рис. 1. Рівень зайнятості населення у 2000–2014 рр.

Зменшення доходів сільського населення в порівнянні з доходами міських жителів є також важливою причиною зростання трудової міграції. Хоча спостерігається поступове зростання середньомісячної заробітної плати у сільському господарстві, її рівень нижчий від заробітної плати в середньому по країні (2 954 та 3 944 грн. відповідно за 2014 р.). Також важливим моментом є те, що сільське населення надає перевагу працевлаштуванню в інших галузях економіки. Так, в середньому 60% сільського населення, зайнятого на підприємствах і

в установах різних галузей економіки, працює за місцем проживання.

Зменшення числа працюючого сільського населення у корпоративному секторі компенсується його зайнятістю в індивідуальному. У домогосподарствах сільської місцевості спостерігається велике розшарування за рівнем надходжень від виробництва сільськогосподарської продукції. У таблиці 1 проаналізовано сукупні доходи домогосподарств на період 2000 р., 2010 та 2013 рр. Наведені дані повністю підтверджують вищесказане, а саме те, що доходи домогосподарств сільської місцевості значно знизилися в порівнянні з домогосподарствами міського. В таблиці наведено загальні дані домогосподарств країни, але можна прослідкувати чітку тенденцію у зменшенні доходів домогосподарств від продажу сільськогосподарської продукції та збільшенні доходів від оплати праці. Тобто на теперішній час населення сільських територій дійсно віддає перевагу у працевлаштуванні в інших галузях економіки, а не сільському господарстві.

Таблиця 1
Характеристика сукупних доходів домогосподарств України за період 2000 р., 2010 та 2013 рр.

Показник	Рік		
	2000	2010	2013
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	422,9	3481,0	4470,5
Структура сукупних ресурсів домогосподарств	Відсотків		
Грошові доходи	68,1	89,1	90,8
оплата праці	37,1	47,6	50,6
доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	2,4	6,1	4,1
доходи від продажу сільськогосподарської продукції	5,3	3,4	2,8
пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	15,9	25,8	27,1
грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	7,4	6,2	6,2
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	17,1	5,0	3,9
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	2,9	0,6	0,4
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,9	0,5	0,5
Інші надходження	11,0	4,8	4,4

Джерело: складено на основі [4]

Невідповідність умов праці, а також досить високий рівень безробіття на селі є причинами зниження професійного рівня сільського населення та деградації людського капіталу в селах. За останні роки спостерігається тенденція, коли за відсутності відповідних робочих місць більша частина сільського населення змушена реалізовуватись у найпростіших професіях.

Наслідком даної ситуації стало погіршення рівня життя в сільській місцевості та можливостей формування фінансових ресурсів територіальних громад.

Найважливіше значення для забезпечення фінансової і матеріальної основи розвитку сільських територій мають доходи місцевих бюджетів. Протягом останніх років в Україні спостерігається негативна тенденція до зменшення частки власних доходів у структурі доходів місцевих бюджетів і, як наслідок, збільшення залежності від трансфертів.

Фінансові можливості місцевого самоврядування обмежуються, що, у свою чергу, спричиняє гальмування соціального та економічного розвитку сільських територій і демократичних перетворень. Тому, в контексті євроінтеграційних змін, важливе місце відводиться розширенню повноважень, якими наділені органи місцевого самоврядування. Актуальності набувають питання вдосконалення процесу формування доходів місцевих бюджетів і пошук резервів їх збільшення.

Щодо Європи, то європейська практика розвитку сільських територій вже давно дістала своє інституційне оформлення. З 1988 р. в Європі діє Європейська робоча група з питань розвитку сільських територій та відновлення села (ARGE). Також для фінансування програм розвитку сільських територій створено Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), Європейський соціальний фонд (ESF), Європейський сільськогосподарський фонд орієнтації та гарантій (EAGGF), Фонд фінансових інструментів підтримки рибальства (FIFG) [12].

Оскільки законодавчого визначення поняття сільських територій не існує, бюджетом передбачено видатки перш за все на такі складові сільських територій, як соціальна сфера та сільське господарство. Так, для забезпечення розвитку сільських територій Європейським Союзом розроблено програму «Лідер», яка може бути реалізована для українського села.

Головним документом програми є Регламент ЄС про розвиток сільської місцевості, що встановлює умови використання коштів, виділених з EAFRD на фінансування заходів програми. Участь у програмі – це можливість об'єднати лідерів сільських громад, представників влади, бізнесу, громадських організацій та простих громадян. Створюючи разом єдиний орган місцевої групи, вони відповідають за створення стратегії, розробку та застосування проектів, забезпечують ефективність роботи всієї групи, здійснюють контроль використання коштів ЄС

та коштів, виділених для впровадження того чи іншого проекту національним урядом.

Висновки. Ефективне функціонування сільських територій та їх розвиток залежать від системи основоположних чинників: економічних, соціальних, інституційних та екологічних. На сьогодні в Україні формується державна політика в напрямку європейської інтеграції для забезпечення розвитку сільських територій, які мають багаті природні ресурси, економічний і культурний потенціал, що, в свою чергу, забезпечить повну зайнятість, високий рівень якості життя наших громадян. Стратегічна мета фінансового забезпечення розвитку сільських територій – це формування економічної ефективності, екологічної безпеки та соціальної справедливості на селі. Однак сформована соціально-економічна ситуація на селі дає змогу стверджувати, що сільські території переживають системну кризу, основними проявами якої є низький рівень доходів сільського населення, високий знос основних виробничих засобів, слабкість розвитку виробничої інфраструктури, низький рівень розвитку малого та середнього бізнесу, зниження якості сільського життєвого середовища і загострення проблеми бідності населення. Створення необхідних умов переходу сільських громад на режим стійкого і комплексного соціально-економічного розвитку передбачає розробку їх довгострокової стратегії розвитку із урахуванням можливостей, що надаються європейськими інституціями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Буздуган Я. Поняття, принципи, форми фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні / Я. Буздуган [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/joma/960/>.
2. Галабурда М.К. Фінансове забезпечення економічної політики в Україні: дис. к. е. н.: спец. 08.01.01 / М.К. Галабурда. – К., 2003. – 278 с.
3. Гришова І.Ю. Удосконалення механізму формування фінансових потоків АПК / І.Ю. Гришова, О.М. Галицький // Облік і фінанси АПК. – 2011. – № 3. – С. 139–143.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
5. Єрмоленко В.М. Особливості формування категорії «сталі розвиток сільських територій» / В.М. Єрмоленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=201>.
6. Карпінський Б.А. Фінансове забезпечення підвищення конкурентоспроможності національної продукції – важливий чинник поглиблення зовнішньоторговельних відносин України з країнами ЄС / Б.А. Карпінський, В.Я. Дубик // Науковий вісник НЛТУ. – 2010. – Вип. 20 (11). – С. 146–153.
7. Козій І.С. Місце і значення фінансового забезпечення в структурі фінансового механізму / І.С. Козій // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.9. – С. 223–229.
8. Кравченко С.О. Сутність фінансового забезпечення державної регіональної політики / С.О. Кравченко, С.С. Марковський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua.

9. Міщук О.В. Фінансове забезпечення економічного зростання: теоретичний аспект / О.В. Міщук // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 2. – С. 9–12.
10. Опарін В.М. Фінанси (заг. теорія): [навч. посіб.] / В.М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2005. – 240 с.
11. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п>.
12. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України: [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В.В. Борщевський. – Львів, 2012. – 216 с.
13. Романенко О.Р. Фінанси: [підручник] / О.Р. Романенко. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 312 с.
14. Стеців Л.П. Фінанси: [навч. посіб.] / Л.П. Стеців, О.І. Копилук. – К.: Знання, 2007. – 235 с.
15. Юрій С.І. Фінанси: [підручник] / С.І. Юрій, В.М. Федосов. – К.: Знання, 2008. – 611 с.